

УДК 37.378

PŁACZKIEWICZ Beata

декан відділу педагогічних наук

Куявської вищої школи у Влоцлавку (Польща)

e-mail: bplaczkiewicz@wp.pl

DYSLEKSJA ROZWOJOWA W ASPEKCIE TERMINOLOGICZNYM I DEFINICYJNYM

***Анотація.** У статті розглядається розвивальна дислексія, яка важко переноситься у дітей і підлітків, висвітлюється проблема дислексії упродовж всього життя і показує перебіг на кожній його стадії. Серед багатьох питань, пов'язаних з предметом конкретних труднощів у навчанні написання і читання, питання термінології та визначень цих явищ необхідно приділяти особливу увагу і глибокому аналізу. Залежить це від тих, дітей, які проявляють труднощі в навчанні та діагностовані з дислексією, будуть отримувати підтримку адекватної для їх індивідуальних можливостей і потреб.*

***Ключові слова:** труднощі в навчанні, дислексії розвитку, ризик дислексії, визначення дислексії.*

Wprowadzenie. Zagadnienie dysleksji rozwojowej budzi coraz większe zainteresowanie zarówno w gronie naukowców, jak i specjalistów koncentrujących się wokół pragmatycznych aspektów tego zaburzenia. Współcześnie obserwuje się wzrastającą liczbę dzieci i młodzieży z rozpoznaniem specyficznych trudności w uczeniu się czytania i pisania, co skutkuje koniecznością pogłębionych eksploracji tak badawczych, jak i praktycznych celem jak najpełniejszego ujęcia i zrozumienia istoty dysleksji rozwojowej. Zgodnie ze wskaźnikami epidemiologicznymi, częstość występowania dysleksji o umiarkowanym nasileniu szacuje się na około 10% populacji dzieci uczących się, z kolei tzw. głęboka dysleksja dotyczy około 4% uczniów (Bogdanowicz, 2005b). Analizując natomiast dane publikowane w literaturze światowej, można przyjąć, iż dysleksja występuje u około 5-10% dzieci w wieku szkolnym (por. Pennington i Smith, 1983; Stein, 2001; Milani, Lorusso i Molteni, 2010; Scerri i Schulte-Körne, 2010).

Nie ulega wątpliwości, iż umiejętności czytania, pisania czy liczenia należy traktować jako zupełnie elementarne czynności w kontekście efektywnego funkcjonowania jednostki, należą one do codziennych form aktywności życiowej. Stanowią jeden z ważnych czynników umożliwiających skuteczne porozumiewanie się, właściwe rozumienie sytuacji społecznych, poziom ich opanowania koreluje z takimi właściwościami psychologicznymi, jak poczucie własnej wartości, samoocena, przekonanie o własnej skuteczności czy ze sferą emocjonalno- motywacyjną. W sytuacji szkolnej warunkują także zdobywanie innych, znaczących umiejętności życiowych.

W ponad stuletniej tradycji badawczej podejmowano liczne wysiłki- nasilone w ostatnich latach- ukierunkowane na ujednoczenie terminologii, ustalenie etiologii tego fenomenu, wskazano na charakterystyczne symptomy dysleksji, podejmowano próby jej systematyzacji i typologii, wreszcie poszukiwano najbardziej efektywnych sposobów terapii. Pomimo wielu lat badań liczne kontrowersje budzą nadal kwestie definicyjne oraz kwestie związane z przyczynami tego zjawiska (por. Shalev i in., 2000; Undheim, 2003; Helland, 2007; Reid i in., 2007; Pomirska, 2010; Smythe, 2011). Z uwagi na ograniczone ramy treściowe, celem niniejszego artykułu będzie podjęcie i wyjaśnienie wyłącznie niektórych dyskusyjnych zagadnień z obszaru dysleksji rozwojowej. Prezentowane opracowanie ukierunkowane jest na usystematyzowanie terminologii i definicji z obszaru specyficznych trudności w uczeniu się czytania i pisania.

Dysleksja rozwojowa w aspekcie terminologicznym. Rozpoczynając rozważania, należałoby umieścić zjawisko dysleksji w ogólnych ramach pojęciowych trudności w uczeniu się. I tak, niespecyficzne trudności w uczeniu się obejmują swoim zakresem wszelkiego rodzaju trudności w uczeniu się, uwarunkowane różnorodnymi czynnikami, włącznie z upośledzeniem umysłowym, schorzeniami neurologicznymi, uszkodzeniami mózgu, narządów zmysłu i ruchu, a także z zaburzeniami emocjonalnymi (Bogdanowicz, 1996, s. 13). Mogą one również łączyć się z takimi zmiennymi, jak zaniedbanie środowiskowe i edukacyjne, błędy dydaktyczne szkoły, brak motywacji do nauki, długotrwała absencja szkolna, zły stan zdrowia (por. Bogdanowicz 1994, 2006; Selikowitz, 1999; Kaja, 2001; Pomirska, 2010). Natomiast węższe rozumienie terminu trudności w uczeniu się odnosi się do problemów o charakterze specyficznym, których doświadczają dzieci o dobrej sprawności intelektualnej (nawet wysokiej inteligencji), przy dojrzałości w ogólnym rozwoju, sprzyjających warunkach społeczno- kulturowych, a także właściwej organizacji procesu dydaktyczno- wychowawczego (Czajkowska i Herda, 1989; Bogdanowicz, 1996). Mogą obejmować swoim zakresem takie dziedziny, jak czytanie, pisanie, technika pisania i kaligrafii, liczenie, muzyka, ruch, plastyka, mówienie czy myślenie (Bogdanowicz, 1994, 1996).

Ujmując kwestię terminologii specyficznych trudności w uczeniu się w aspekcie historycznym, można zaobserwować duże zróżnicowanie pojęciowe w obszarze omawianych zaburzeń. Autorem najstarszego historycznie określenia- wrodzona ślepota słowna- jest lekarz medycyny Morgan, który w 1896 roku w *British Medical Journal* opisał pierwszy przypadek dysleksji, a dokładnie sytuację inteligentnego i bystrego chłopca, który mimo dodatkowego wsparcia w nauce, nie potrafił nauczyć się czytać (por. Kołtuszka, 1989; Bogdanowicz, 1994; Smythe, 2011). W związku jednak z tym, iż termin wprowadzony przez Morgana wiązał trudności w czytaniu jedynie z zaburzeniami narządu wzroku, ograniczając je do problemów w rozpoznawaniu słów, podjęto dalsze poszukiwania badawcze, skutkujące zaproponowaniem terminu dysleksja (legastenia w krajach niemieckojęzycznych), który na stałe przyjął się w terminologii określającej specyficzne trudności w uczeniu się (Bogdanowicz, 1994, 1996; Smythe, 2011).

Po raz pierwszy termin dysleksja zastosował Berlin w 1887 roku w odniesieniu do tzw. dysleksji nabytej oznaczającej utratę umiejętności czytania u osób dorosłych, najczęściej

współwystępująca z afazją (Bogdanowicz, 1989, 1994, 1996; Smythe, 2011). Z kolei Hinshelwood w roku 1917 jako pierwszy użył i rozpowszechnił pojęcie dysleksja wrodzona lub rozwojowa na określenie specyficznych trudności w uczeniu się czytania u dzieci (por. Bogdanowicz, 1994, 1996). Współcześnie celem podkreślenia wrodzonego charakteru trudności ujawniających się od początku nauki szkolnej dziecka, a nawet od urodzenia do terminu dysleksja dodaje się właśnie określenia wrodzona, rozwojowa, konstytucjonalna (Bogdanowicz, 1989, 1994).

Opierając się na literaturze czeskiej i francuskiej, Bogdanowicz (1989, 1996, 2003a, 2003b, 2005a, 2006) zaproponowała już w latach 60. stosowanie trzech terminów na określenie trzech form specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu- dysleksji rozwojowej, charakteryzujących się odmiennym obrazem klinicznym:

- dysleksja rozumiana jako specyficzne trudności w czytaniu, którym często towarzyszą trudności w pisaniu (z łac. *dys-* brak czegoś, trudność, niemożność oraz z łac. i gr. *lego-* czytam i *lexis-* wyrazy, słowa); w ujęciu wąskim zakres znaczeniowy dotyczy tylko trudności w czytaniu;
- dysortografia definiowana jako specyficzne trudności w opanowaniu poprawnej pisowni, która obejmuje nie tylko błędy ortograficzne, ale również inne odstępstwa od prawidłowego zapisu (z gr. *orthos-* prawidłowy i *grapho-* piszę, rysuję);
- dysgrafia, czyli trudności w opanowaniu właściwego poziomu graficznego pisma, tzw. brzydkie pismo (z gr. *grapho-* rysuję).

Niektórzy badacze do syndromu dysleksji rozwojowej włączają także pojęcie dyskalkulii. Autor pierwszej definicji tego zjawiska, Košč (1974) zaproponował, aby dyskalkulię rozwojową określać jako *strukturalne zaburzenie zdolności matematycznych mające swe źródło w genetycznych lub wrodzonych nieprawidłowościach tych części mózgu, które są bezpośrednim anatomiczno-fizjologicznym podłożem dojrzwania zdolności matematycznych zgodnie z wiekiem; jest zaburzeniem występującym bez jednoczesnego zaburzenia ogólnych funkcji umysłu* (str. 47). W klasyfikacji ICD-10 trudności w uczeniu się matematyki występują w punktach F.81.2 oraz F.81.3 i są diagnozowane wówczas, gdy osiągnięcia arytmetyczne są znacząco poniżej poziomu oczekiwanego z uwagi na wiek, poziom inteligencji i nauczania.

W polskiej literaturze psychologicznej Gruszczyk- Kolczyńska (1992) rozpowszechniła określenie specyficzne trudności w uczeniu się matematyki, które jednak ma szerszy zakres niż dyskalkulia. W koncepcji autorki dotyczą one dzieci, u których trudności w uczeniu się matematyki wynikają nie tylko z predyspozycji biologicznych, ale także z mniejszej dojrzałości do podjęcia nauki w tym obszarze standardowymi metodami szkolnymi. Kwestia zależności między dysleksją i dyskalkulią wciąż pozostaje przedmiotem naukowych dyskusji, które dotychczas nie zaowocowały jednoznacznymi rozwiązaniami (por. Krasowicz- Kupis, 2008). Bogdanowicz (2005a) zauważa, iż dyskalkulia jako specyficzne trudności w matematyce często towarzyszą dysleksji rozwojowej. Z kolei Pomirska (2010) włącza do zespołu dysleksji rozwojowej obok dysleksji, dysgrafii, dysortografii także dyskalkulię traktowaną jako problemy w nauce matematyki przejawiające się niskim poziomem rozumowania operacyjnego, trudnościami z pojęciami abstrakcyjnymi.

Wśród innych pojęć związanych z tematyką specyficznych trudności w uczeniu się wymienić należy głęboką dysleksję rozwojową. Za podstawę jej rozpoznania przyjmuje się zazwyczaj kryterium statystyczne (opóźnienie o 3-4 lata w zakresie umiejętności czytania) lub zatrzymanie się na poziomie czytania elementarnego, nadal jednak nie wypracowano szczegółowej charakterystyki tego zjawiska (Adryjanek, 2005). Innym ważnym terminem jest ryzyko dysleksji stosowane wobec młodszych dzieci wykazujących zaburzenia w rozwoju psychoruchowym, które mogą warunkować wystąpienie specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu. Ponadto termin ryzyko dysleksji stosuje się w odniesieniu do uczniów doświadczających pierwszych, poważniejszych trudności w nauce, pomimo inteligencji w normie, dobrze funkcjonujących narządów zmysłu, właściwej opieki wychowawczej i dydaktycznej w szkole oraz w domu (Bogdanowicz, 2002, s. 43). Na problem ryzyka dysleksji zwróciła uwagę Bogdanowicz (2002), wskazując iż dziecko ryzyka dysleksji nie musi stać się uczniem dyslektycznym, w przypadku wczesnej diagnozy i odpowiednio ukierunkowanych oddziaływań wspierających.

Z kolei w literaturze amerykańskiej powszechnie stosowanymi terminami określającymi trudności w uczeniu się dzieci i młodzieży na poziomie edukacji szkolnej są pojęcia LD- Learning Difficulties/ Disabilities (LD) oraz Reading Difficulties (RD) (por. Oszwa i Krasowicz- Kupis, 2008). Obejmują one jednak szeroki zakres zjawisk, zgodnie z definicją stanowiąc heterogeniczną grupę zaburzeń powodujących istotne trudności w uczeniu się w przynajmniej jednej dziedzinie,

rozumianej jako szkolna, jak pisanie, czytanie, mowa, rozumowanie, sprawności matematyczne i inne (por. Rourke, 1989). Stąd też bardziej adekwatne w kontekście prezentowanych rozważań jest pojęcie Specific Learning Difficulties/Disabilities (SLD), określające wybrane obszary wiedzy i umiejętności szkolnych czy ich zakresy.

W dalszej części opracowania wskazane zostanie miejsce specyficznych trudności w uczeniu w klasyfikacjach międzynarodowych ujmujących kwestie chorób, zaburzeń i problemów zdrowotnych.

Dysleksja rozwojowa w Klasyfikacjach Międzynarodowych. Specyficzne trudności w uczeniu się zostały ujęte w Międzynarodowych Klasyfikacjach Medycznych. Szczegółowe omawianie kryteriów ich rozpoznawania przekracza ramy niniejszego tekstu, stąd zaprezentowane zostaną wyłącznie kwestie terminologii i umiejscowienia w poszczególnych klasyfikacjach.

I tak, w Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems) (ICD- 10) wydanej przez Światową Organizację Zdrowia (World Health Organization) uwzględniono następujące punkty (za: Pużyński i Wciórka, 2000):

F81 Specyficzne zaburzenia rozwoju umiejętności szkolnych

F81.0 Specyficzne zaburzenie czytania

F81.1 Specyficzne zaburzenie opanowania poprawnej pisowni

F81.2 Specyficzne zaburzenie umiejętności arytmetycznych

F81.3 Mieszane zaburzenie umiejętności szkolnych

F81.8 Inne zaburzenia rozwojowe umiejętności szkolnych

F81.9 Zaburzenie rozwojowe umiejętności szkolnych, nieokreślone

F82 Specyficzne zaburzenie rozwoju funkcji motorycznych

F83 Mieszane specyficzne zaburzenia rozwojowe

Z kolei w Diagnostycznym i Statystycznym Podręczniku Zaburzeń Psychiczych (Diagnostic and Statistic Manual of Mental Disorder) Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne (APA) uwzględnia w wersji zrewidowanej (DSM-IV-TR) (za: Wciórka, 2000):

W kategorii Zaburzenia uczenia się:

315.00 Zaburzenie czytania

315.1 Zaburzenie liczenia

315.2 Zaburzenie pisania

315.9 Zaburzenie uczenia się NOI (nieokreślone inaczej)

oraz w kategorii Zaburzenie umiejętności ruchowych:

315.4 Rozwojowe zaburzenie koordynacji

Jak zauważa Bogdanowicz (2003b, 2006) współpraca autorów obu systemów klasyfikacyjnych przyczyniła się do znacznego zbliżenia sposobu ujmowania syndromu zaburzeń oraz stosowanej terminologii. Istnieje w nich wyraźna tendencja do posługiwania się nazwami opisowymi na określenie specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu, przy odwołaniu do terminu dysleksja.

Treścią dalszej części artykułu będzie uporządkowanie definicji związanych z problematyką specyficznych trudności w uczeniu się.

Dysleksja rozwojowa w aspekcie definicyjnym. Przegląd naukowej literatury przedmiotu wskazuje na bogactwo definicji dysleksji oraz prób ich usystematyzowania. Wciąż jednak nie wypracowano powszechnie obowiązujących rozstrzygnięć m.in. z uwagi na interdyscyplinarność zagadnienia oraz brak jednoznacznych ustaleń w kontekście etiologicznym (Krasowicz- Kupis, 2008; Smythe, 2011). Jeden z istotnych sposobów porządkowania definicji dysleksji rozwojowej stanowi podział na: definicje pedagogiczne koncentrujące się na określeniu rodzaju trudności w nauce lub warunkach jej powstawania (por. definicja Zakrzewskiej, 2003); definicje psychologiczne określające etiologię i patomechanizm trudności w czytaniu i pisaniu (por. Bogdanowicz, 1994).

Na gruncie polskim pierwszą definicję fenomenu dysleksji zaproponowała Anna Drath (1959), która w artykule opublikowanym w czasopiśmie Szkoła Specjalna za istotę dysleksji przyjęła niemożność opanowania umiejętności prawidłowego czytania (s. 194), stwierdzaną u dzieci w wieku szkolnym, zazwyczaj występującą z dysgrafią traktowaną jako niemożność prawidłowego pisania u dzieci, u których już w okresie przedszkolnym stwierdzano zaburzenia mowy, orientacji czasowo-przestrzennej, określone zaburzenia motoryki. Terminami dysleksja i dysgrafia posługiwała się także Spionek, zdaniem której za wskazane powyżej zaburzenia należy uważać wyłącznie takie trudności w czytaniu i pisaniu, które są spowodowane deficytami rozwoju funkcji percepcyjno- motorycznych, obliczanymi w stosunku do wieku dziecka, a ocenianymi również w relacji do jego ogólnego

poziomu umysłowego (1973, s. 222). Dzieci z parcjalnymi zaburzeniami rozwojowymi w zakresie funkcji słuchowych, wzrokowych i kinestetyczno- ruchowych Spionek (1970) określiła jako dyslektyczne. Kontynuutorka omawianego nurtu badań- Bogdanowicz (1997, s. 15; 2004, s. 14) zaproponowała pewne rozszerzenie tego ujęcia o zaburzenia integracji percepcyjno- motorycznej, czyli koordynacji i współdziałania funkcji wzrokowych, słuchowo- językowych i motorycznych dla nabywania umiejętności czytania i pisania. Termin ten odzwierciedla więc zdolność do integrowania czynności percepcyjnych, czyli informacji odbieranych przez różne narządy zmysłu, a dokładniej receptory (na wejściu) z czynnościami ruchowymi, realizowanymi przez efekторы (na wyjściu) oraz do ich transformowania. Zdaniem Bogdanowicz (2005a, s. 7) specyficzne trudności w uczeniu się czytania i pisania *dotyczą nasilonych trudności w nabywaniu umiejętności szkolnych przy prawidłowej sprawności intelektualnej i zachowaniu obowiązujących standardów dydaktycznych. Są one rezultatem nieharmonijnego rozwoju psychoruchowego wyrażającego się w opóźnionym rozwoju niektórych funkcji poznawczych- wzrokowo- przestrzennych, słuchowo- językowych i ruchowych, a także ich współdziałania, czyli opisaney już powyżej integracji percepcyjno- motorycznej.*

W literaturze światowej do początku lat 90. XX wieku jako obowiązującą traktowano definicję przyjętą w 1968 roku przez Światową Federację Neurologów, zgodnie z którą specyficzna dysleksja rozwojowa *obejmuje zaburzenia przejawiające się w niemożności nauczenia się czytania pomimo standardowej instrukcji, normalnego rozwoju intelektualnego i braku deprywacji środowiskowej. Polega ona na zaburzeniach podstawowych funkcji poznawczych, które są często organicznego pochodzenia* (M. Critchley i E. Critchley, 1978, s. 7). Powyższe ujęcie spotkało się jednak ze znaczącą krytyką (por. Jaklewicz, 1982; Kołtuska, 1989; Bogdanowicz, 2003b), jednak szczegółowe omawianie tych zagadnień przekracza ramy niniejszego opracowania.

Innym znaczącym obszarem badawczym jest poszukiwanie powiązań między rozwojem językowym i jego deficytami a trudnościami w nauce czytania i pisania, na co wskazuje już ujęcie Bogdanowicz (por. także Liberman, 1973; Wiig i Semel, 1976; Vellutino, 1987; Kołtuska, 1988; Borkowska, 1998; Lyon, Shaywitz i Shaywitz, 2003; Bryan, Burstein i Ergul, 2004; Sundheim i Voeller, 2004; Vellutino i in., 2004; Eisenmajer, Ross i Pratt, 2005; Shaywitz, 2005; Krasowicz- Kupis, 2006, 2008; Helland, 2007; Snowling, Muter i Carroll, 2007). Kołtuska (1988) zauważa, iż koncentracja na lingwistycznym aspekcie zaburzenia przyczyniła się do pogłębienia badań nad dysleksją, lepszego zrozumienia charakteru tych trudności i sformułowania ważnych wniosków pragmatycznych w kontekście projektowania oddziaływań terapeutycznych.

W nurt językowy wpisuje się definicja ogłoszona w 1994 r. przez Orton Dyslexia Society, zgodnie z którą dysleksja *jest jednym z wielu różnych typów trudności w uczeniu się. Jest to specyficzne zaburzenie o podłożu językowym i konstytucjonalnej etiologii, charakteryzujące się trudnościami w dekodowaniu pojedynczych słów, zwykle odzwierciedlające niewystarczające zdolności przetwarzania fonologicznego. Te trudności w dekodowaniu pojedynczych słów są nieoczekiwane w relacji do wieku oraz innych zdolności poznawczych i umiejętności szkolnych. Nie są one rezultatem ogólnego opóźnienia rozwoju czy osłabienia wrażliwości zmysłowej. Dysleksja manifestuje się zróżnicowanymi trudnościami w różnych formach komunikacji, często przejawiając się, obok problemów z czytaniem, także wyraźnymi problemami z osiągnięciem biegłości w pisaniu i ortografii* (za: Hooper, 1996, s. 16; Krasowicz- Kupis, 2003 s. 97). Zdaniem Hoopera (1996) przedstawiona definicja ujmuje specyficzny obszar i mechanizmy językowe leżące u podstaw zaburzenia, pozwalając na eksploracje w dziedzinie typologii. Ponadto ukierunkowuje myślenie o dysleksji jako trudności nieoczekiwanej w odniesieniu do wieku, zdolności poznawczych oraz szkolnych. Według Borkowskiej (1998) i Bogdanowicz (1999, 2003b) definicja ta stanowi podsumowanie wieloletnich badań, reprezentuje istotne tendencje w badaniach nad dysleksją, wskazując jako podstawowy patomechanizm- zaburzenia przetwarzania fonologicznego. Krytyczne stanowisko zaprezentowała z kolei Krasowicz- Kupis (2003), która nie zgadza się z ograniczaniem zakresu pojęciowego dysleksji rozwojowej wyłącznie do deficytów fonologicznych bez uwzględnienia osłabienia także innych aspektów rozwoju językowego. Systematyczne prace autorki doprowadziły do sformułowania definicji dysleksji w ujęciu psycholingwistycznym rozumianej jako *niemożność prawidłowego opanowania umiejętności czytania i pisania, występująca u dzieci o prawidłowym rozwoju fizycznym, emocjonalnym, intelektualnym, pomimo sprzyjających warunków społecznych i ekonomicznych oraz prawidłowej metody nauczania, przejawiające się zniekształceniami formy językowej i substancji fonicznej czytanego tekstu oraz nieprawidłowym odbiorem jego treści* (Krasowicz- Kupis, 2008, s. 54). Na aspekt problemów lingwistycznych

zwraca także uwagę Brytyjskie Towarzystwo Dysleksji, proponując, aby dysleksję *traktować jako specyficzną trudność w uczeniu się, która wywiera szczególny wpływ na rozwój umiejętności czytania i pisania i powiązane z nimi zdolności językowe* (British Dyslexia Association, 2009).

Zakończenie. Zaproponowany powyżej przegląd definicji z pewnością nie wyczerpuje wszystkich ujęć tego zjawiska opublikowanych w literaturze przedmiotu (por. np. Kaja, 2001; Krasowicz-Kupis, 2008; Karande i Kulkarni, 2009; Rose, 2009). Niektórzy autorzy za trafniejsze uznają określenie specyficzne trudności w uczeniu się, które w przeciwieństwie do pojęcia dysleksja ma charakter opisowy, nie wskazuje na przyczyny, unikając tym samym etykietowania (por. Selikowitz, 1999; Bogdanowicz, 2003b). Kwestie zarówno terminologii, jak i definicji zjawiska są niezwykle ważne nie tylko w wymiarze teoretycznym, ale przede wszystkim pragmatycznym, ich zakres decyduje bowiem o tym, które dzieci wykazujące trudności w uczeniu się zostaną objęte pomocą i wsparciem terapeutycznym adekwatnym do ich indywidualnych potrzeb i możliwości.

References

1. Adryjanek A. (2005). Jak pracować z uczniami z dysleksją? Wskazówki metodyczne. [W:] M. Bogdanowicz, A. Adryjanek (red.). *Uczeń z dysleksją w szkole*. Gdynia: Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON, 99- 210.
2. Bogdanowicz M. (1989). *Trudności w pisaniu u dzieci*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
3. Bogdanowicz M. (1994). *O dysleksji czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu- odpowiedzi na pytania rodziców i nauczycieli*. Lubin: Wydawnictwo Popularnonaukowe „LINEA”.
4. Bogdanowicz M. (1996). Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci- nowa definicja i miejsce w klasyfikacjach międzynarodowych. *Psychologia Wychowawcza*, 1, 13- 22.
5. Bogdanowicz M. (1997). *Integracja percepcyjno- motoryczna. Teoria- diagnoza- terapia*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno- Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej.
6. Bogdanowicz M. (1999). Model kompleksowej pomocy osobom z dysleksją rozwojową- ocena stanu aktualnego i propozycje zmian w świetle reformy systemu edukacji. *Psychologia Wychowawcza*, 3, 217- 226.
7. Bogdanowicz M. (2002). *Ryzyko dysleksji. Problem i diagnozowanie*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
8. Bogdanowicz M. (2003a). Diagnostyka dysleksji rozwojowej w Polsce. [W:] B. Kaja (red.). *Diagnoza dysleksji*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 9- 35.
9. Bogdanowicz M. (2003b). Podstawy diagnozowania dysleksji rozwojowej i praw uczniów dyslektycznych w szkole. [W:] B. Kaja (red.). *Diagnoza dysleksji*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 147- 158.
10. Bogdanowicz M. (2005a). Dysleksja problemem całego życia. [W:] M. Sinica, A. Rudzińska- Rogoża (red.). *W kręgu specyficznych trudności w uczeniu się czytania i pisania*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 7- 19.
11. Bogdanowicz M. (2005b). Co należy wiedzieć o dysleksji rozwojowej? Wprowadzenie teoretyczne. [W:] M. Bogdanowicz, A. Adryjanek (red.). *Uczeń z dysleksją w szkole*. Gdynia: Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON, 9- 97.
12. Bogdanowicz M. (2006). Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu. [W:] G. Krasowicz- Kupis (red.). *Dysleksja rozwojowa. Perspektywa psychologiczna*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia, 7- 34.
13. Borkowska A. (1998). *Analiza dyskursu narracyjnego u dzieci z dysleksją rozwojową*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie- Skłodowskiej.
14. British Dyslexia Association (2009). What is dyslexia? [In:] I. Smythe (Ed.) *The British Dyslexia Association Employment and Dyslexia Handbook 2009*. British Dyslexia Association, Bracknell.
15. Bryan T., Burstein K., S., Ergul C. (2004). The Social- Emotional Side of Learning Disabilities: A Science- Based Presentation of the State of the Art. *Learning Disability Quarterly*, Vol. 27, Iss. 1, 45- 51.
16. Critchley M., Critchley E. (1978). *Dyslexia defined*. London: Heinemann Medical Books Ltd.
17. Czajkowska I., Herda K. (1989). *Zajęcia korekcyjno- kompensacyjne w szkole: poradnik dla nauczyciela*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
18. Drath A. (1959). Dysleksja. *Szkola Specjalna*, 4, 194- 201.
19. Eisenmajer N., Ross N., Pratt Ch. (2005). Specificity and characteristics of learning disabilities. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 46, Iss. 10, 1108- 1115.
20. Gruszczyk- Kolczyńska E. (1992). *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki. Przyczyny, diagnoza, zajęcia korekcyjno- wyrównawcze*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
21. Helland T. (2007). Dyslexia at a Behavioural and a Cognitive Level. *Dyslexia*, Vol. 13, Iss. 1, 25- 41.
22. Hooper S., R. (1996). Subtyping specific reading disabilities: classification approaches, recent advances and current status. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, Vol. 2, Iss. 1, 14- 20.
23. Jaklewicz H. (1982). Zaburzenia mowy pisanej i czytanej u dzieci. [W:] J. Szumska (red.). *Zaburzenia mowy u dzieci*. Warszawa: PZWL, 51- 57.
24. Kaja B. (2001). *Zarys terapii dziecka: metody psychologicznej i pedagogicznej pomocy wspomagającej rozwój dziecka*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej.
25. Karande S., Kulkarni S. (2009). Quality of life of parents of children with newly diagnosed specific learning disability. *Journal of Postgraduate Medicine*, Vol. 55, Iss. 2, 97- 103.
26. Kołtuska B. (1988). Rola procesów lingwistycznych w zaburzeniach dyslektycznych. *Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne*, 3, 45- 51.
27. Kołtuska B. (1989). Historia badań nad dysleksją. *Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne*, 1- 2, 22- 26.
28. Košč L. (1974). Developmental Dyscalculia. *Journal of Learning Disabilities*, 7, 46- 59.

29. Krasowicz- Kupis G. (2003). Językowe, ale nie fonologiczne deficyty w dysleksji. [W:] B. Kaja (red.). *Diagnoza dysleksji*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 95- 118.
30. Krasowicz- Kupis G. (2006). Dysleksja a rozwój mowy i języka. [W:] G. Krasowicz- Kupis (red.). *Dysleksja rozwojowa. Perspektywa psychologiczna*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia, 53- 69.
31. Krasowicz- Kupis G. (2008). *Psychologia dysleksji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
32. Liberman I., Y. (1973). Segmentation of the spoken word and reading acquisition. *Bulletin of The Orton Society*, Vol. 23, 65- 76.
33. Lyon G., R., Shaywitz S., E., Shaywitz B., A. (2003). Defining Dyslexia, Comorbidity, Teachers' Knowledge of Language and Reading. *Annals of Dyslexia*, Vol. 53, 1- 14.
34. Milani A., Lorusso M., L., Molteni M. (2010). The Effects of Audiobooks on the Psychosocial Adjustment of Pre-adolescents and Adolescents with Dyslexia. *Dyslexia*, 16, 87- 97.
35. Oszwa U., Krasowicz- Kupis G. (2008). Struktura intelektu dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki. *Przegląd Psychologiczny*, Tom 51, Nr 4, 491- 511.
36. Pennington B., F., Smith S., D. (1983). Genetic Influences on Learning Disabilities and Speech and Language Disorders. *Child Development*, Vol. 54, Iss. 2, 369- 387.
37. Pomirska Z. (2010). Co warto wiedzieć o dysleksji. [W:] Z. Pomirska (red.). *Wokół dysleksji. Co warto wiedzieć o dysleksji i nowoczesnych sposobach przeciwdziałania jej*. Warszawa: Difin SA, 11- 28.
38. Pużyński S., Wciórka J. (2000). *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Badawcze kryteria diagnostyczne*. Kraków: Vesalius.
39. Reid A., A., Szczerbinski M., Iskierka- Kasperek E., Hansen P. (2007). Cognitive Profiles of Adult Developmental Dyslexics: Theoretical Implications. *Dyslexia*, Vol. 13, Iss. 1, 1- 24.
40. Rourke B., P. (1989). *Nonverbal learning disabilities: The syndrome and the model*. New York: Guilford.
41. Rose J. (2009). *Identifying and Teaching Children and Young People with Dyslexia and Literacy Difficulties*. London: Department for Children, Schools and Families.
42. Scerri T., S., Schulte- Körne G. (2010). Genetics of developmental dyslexia. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 19(3), 179- 197.
43. Selikowitz M. (1999). *Dysleksja i inne trudności w uczeniu się*. Warszawa: Prószyński S-ka.
44. Shalev R., S., Auerbach J., Manor O., Gross- Tsur V. (2000). Developmental dyscalculia: prevalence and prognosis. *European Child & Adolescent Psychiatry*, Vol. 9, Suppl. 2, II58- 64.
45. Shaywitz S. (2005). Overcoming Reading Problems. *Scholastic Parent & Child*, Vol. 12, Iss. 4, 74- 75.
46. Smythe I. (2011). Dyslexia. *British Journal of Hospital Medicine*, Vol. 72, No. 1, 39- 43.
47. Snowling M., J., Muter V., Carroll J. (2007). Children at family risk of dyslexia: a follow- up in early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 48, No. 6, 609- 618.
48. Spionek H. (1970). *Psychologiczna analiza trudności i niepowodzeń szkolnych*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
49. Spionek H. (1973). *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
50. Stein J. (2001). The Magnocellular Theory of Developmental Dyslexia. *Dyslexia*, Vol. 7(1), 12- 36.
51. Sundheim S., T., P., V., Voeller K., K., S. (2004). Psychiatric Implications of Language Disorders and Learning Disabilities: Risks and Management. *Journal of Child Neurology*, Vol. 19, No.10, 814- 826.
52. Undheim A., M. (2003). Dyslexia and psychosocial factors. A follow- up study of young Norwegian adults with a history of dyslexia in childhood. *Nordic Journal of Psychiatry*, Vol. 57, No. 3, 221- 226.
53. Vellutino F., R. (1987). Dyslexia. *Scientific American*, 256(3), 34- 41
54. Vellutino F., R., Fletcher J., M., Snowling M., J., Scanlon D., M. (2004). Specific reading disability (dyslexia): what have we learned in the past four decades? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 45, No. 1, 2- 40.
55. Wiig E., Semel E., M. (1976). *Language Disabilities in Children and Adolescents*. Columbus: C. F. Merrill Publishing.
56. Wciórka J. (2000). *Kryteria diagnostyczne według DSM-IV-TR*. Wrocław: Elsevier Urban & Partner.
57. Zakrzewska B. (2003). *Każdy przedszkolak dobrym uczniem w szkole*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

PLACZKIEWICZ Beata,

Dean of the Department of Pedagogical Sciences of Cuiavian higher school in Włotslavek (Poland)

e-mail: bplaczkiewicz@wp.pl

TERMINOLOGY AND DEFINITIONS OF DEVELOPMENTAL DYSLEXIA

Summary. *Developmental dyslexia, although is heavily experienced by children and adolescents, is the problem of the whole life and reveals at the each stages of it. Among many issues related to subject matter of specific difficulties in learning of writing and reading, the matter of terminology and definitions of these phenomenons requires paying particular attention and profound analysis. On conceptual – definitinal arrangements depends which from those children exhibiting difficulties in learning will be diagnosed with dyslexia, and hence will receive support adequate for their individual capabilities and needs. The analysis of the literature on this subject points out the variety of attitudes to issues related to dyslexia, especially definitinal, therefore the need to systematize and organize this knowledge, which provides the aim of this article.*

Key words: *learning difficulties, developmental dyslexia, risk of dyslexia, terminology, definitions of dyslexia*

*Одержано редакцією 22.02.2016
Прийнято до публікації 23.02.2016*